

DAGENS FRÅGOR

Den 16 dec. 1944.

Europa för Finland år 1899 — ett 45-årsminne. Ännu på 1890-talet hade man i Europa — utom i de skandinaviska länderna — ett tämligen oklart begrepp om Finland. I affärsvärlden hade det ett gott namn, likaså i den vetenskapliga världen och i konstintresserade kretsar, men om det autonoma storfurstendömet:s särställning inom det ryska riket visste man mycket litet. Då kom det ryska februari-manifestet 1899, som praktiskt taget tillintetgjorde Finlands konstitutionella författning, den av 524,931 finska medborgare undertecknade massadressen till kejsar Nikolaus II och 500-mannadeputationens fruktlösa resa till Petersburg. Med ens riktades Europas uppmärksamhet på det avlägsna landet i norr. I alla länder införde tidningarna notiser och artiklar om kränkningen av Finlands konstitutionella rättigheter. Man var upprörd över att samma monark, som tagit initiativet till den pågående internationella fredskonferensen i Haag, våldförde sig på ett litet folk, som ingenting annat begärde än att få fortsätta sitt kulturarbete i skydd av sina regentbesvurna lagar, och att han ej tagit emot den stora finska deputationen.

När regeringen i Petersburg inte det ringaste lät påverka sig av de lojala finska opinionsyttringarna, ämnade man först uppta den finska frågan till behandling vid Haag-konferensen, men den planen visade sig vara omöjlig att genomföra. Deltagarna i konferensen skulle helt visst inte tillåta en aktion mot dess kejsarliga initiativtagare i en fråga, som officiellt betraktades som en inre rysk fråga. Då uppstod tanken, att framstående enskilda personer i de europeiska länderna skulle förena sig om en adress till tsaren till Finlands förmån. En sådan vädjan — trodde man — kunde han icke bemöta så som han bemött den finska 500-mannadeputationen. Man levde fortfarande i den naiva föreställningen, att tsaren endast var vilseledd av sina rådgivare och att han genom en ny kraftig framställning, denna gång av internationella mått, kunde bringas att inse sitt missgrepp. Då det emellertid bleve svårt att få till stånd en gemensam europeisk adress, skulle intresserade personer i varje land för sig underteckna en sådan.

En engelsk dam, mrs. Gertrud Coupland, skrev därom till professor Rudolf Eucken i Jena. I London debatterades saken av några finska vetenskapsmän och deras engelska vänner. Förtjänsten av planens förverkligande i stor stil tillkom den energiske finske patriotens Konni Zilliacus. Han reste till Berlin och lyckade där förmå den berömde historikern Theodor Mommsen att lova att som den förste underteckna en tysk adress och begav sig därpå till London. Där omfattades hans plan som den mest effektiva.

Det stora företaget organiserades på ett beundransvärt sätt, utan att tsarens diplomatiska representanter utomlands hade en aning därom. Adresser författades och fingo talrika undertecknare i tolv länder:

England, Frankrike, Tyskland, Holland, Belgien, Sverige, Norge, Danmark, Schweiz, Italien, Österrike och Ungern.

»Det var ett enastående företag — skriver Bernhard Estlander i sitt arbete *Elva årtionden ur Finlands historia* — en europeisk kultur-opinion, framburen av de respektive ländernas mest representativa män, en vädjan från de andliga makterna i världen till Europas mäktigaste monark, i en politisk rättsfråga, en livsfråga för den lilla nation det gällde. Någoting sådant hade historien icke hittills haft att anteckna. Mången väntade sig ur detta uppslag en bestående mellanfolklig institution, ett nationernas förbund.»

Man blir beklämd till mods vid tanken på hur förändrad världen har blivit sedan dess. Intet världskrig hade då ännu bragt de europeiska staterna i harnesk mot varandra. Man hade vant sig att betrakta hela Europa som ett enhetligt kultursamfund, där också de små folken hade rätt att leva sitt eget självständiga liv utan att hindras av de storas maktlystnad. Sant nog, Finland var icke ännu ett självständigt land, men dess folk hade dock visat sig ha förmåga att i skydd av sina fria institutioner utveckla sin nationella egenart och sina kulturella anlag. Det fanns visserligen talrika motsättningar mellan de särskilda staterna och den ena storpolitiska krisen följde på den andra, men ingen krigisk sammandrabbning hade förekommit i Europa efter det fransk-tyska kriget 1870—1871 och det rysk-turkiska 1877—1878. En känsla av kulturell solidaritet mellan folken och staterna hade vuxit fram, trots de stora olikheterna i fråga om språk, folkkaraktär och ekonomiska intressen, ideologier, författningar och styrelsesystem. Det fanns en allmänt erkänd folkrätt, som ingen regering ville bryta mot med berätt mod. Just fredskonferensen i Haag var ett bevis därpå.

Denna solidaritetskänsla, denna vördnad för rättsprinciperna bröts sönder av det första världskriget. Den dåvarande ententen sade sig visserligen kämpa för de små nationernas rätt och efter fredsslutet trodde man att Nationernas Förbund skulle kunna på en fastare grund återuppbygga det som störtat samman, men detta visade sig vara en grym villfarelse, såsom vi fått se i det andra världskriget. Det är våldet som nu härskar i världen, hur mycket det än talas och skrives om rättsprinciperna. Den som i detta nu skulle försöka att få till stånd en europeisk protest mot förfördelandet av en liten nations författningsenliga och moraliska rättigheter, skulle utskrattas som en fantast, utan blick för de politiska realiteterna.

Låt oss likväl icke idealisera den internationella hänvändelsen till den ryske tsaren år 1899. Bland de tretton adressernas undertecknare — från Belgien kom det två, en flamländsk och en fransk — finner man blott få politiker och personer i officiell ställning. Senator Trarieux, f. d. fransk justitieminister, var ett av de förnämsta undantagen. Bland undertecknarna av den italienska adressen funnos några senatorer och medlemmar av deputeradekammaren. Historikern professor Hans Delbrück, som författade den tyska adressen, hade varit medlem av riksdagen. Den 78-årige frejdade tyske läkaren och forskaren Rudolf Virchow hade också han gjort sig känd som politiker, men

båda deltog icke längre i det politiska livet. I Holland övertogs adressföretaget av universitetens rektorer, som gjorde det så officiellt som möjligt, i det att höga ämbetsmän, ja, presidenter i generalstaterna satte sina namn under den holländska adressen. Men det överväldigande flertalet av adressernas undertecknare voro »kulturpersonligheter», som ingenting hade eller haft något att säga till om i politiken: vetenskapsmän, författare, skaldar och konstnärer. Lysande namn funnos bland dem, såsom Gaston Paris, Émile Zola och Anatole France från Frankrike, Herbert Spencer från England, Adolf Erik Nordenskiöld från Sverige och många andra. Undertecknarna, inalles 1,063, representerade ståtligt den europeiska kulturvärldens elit. Hovministern i Petersburg baron Freedericksz utbrast, då han privatim tog del av adresserna i original: »Här saknas ju knappast ett enda berömt namn!» Men man hade i det hela undvikit att alltför mycket ge adresserna en politisk karaktär genom valet av namn, eller rättare, man fick helt enkelt inte politiker och statsmän med i företaget. Finländaren professor Julio Reuter misslyckades i sitt försök att förmå prinsen av Wales, sedermera Edvard VII, att utverka förord för den till Petersburg avresande deputationens audiens hos tsaren. De enskilda ländernas hänvändningar skulle huvudsakligen bli — och blevo även — »kulturadresser».

När man nu genomläser adresserna, sådana de föreligga i facsimile i den monumentala publikationen *Pro Finlandia*, fäster man sig vid den gammaldags underdåniga tonen. Den tyska adressen är märkligt nog ett undantag i detta avseende. Det heter där helt enkelt och sakligt: »Vi kunna icke antaga att den furste, som sammankallat den internationella fredskonferensen, skulle ha beslutat ett blomstrande, arbetsamt och lojalt folks undergång.» Alla de andra överflöda av försäkringar om beundran för kejsar Nikolais person, och detta inte bara därför att han tagit initiativet till Haag-konferensen. Österrikarna skrevo: »I följd av den stora lyftning Eders Majestät givit åt den ryska politiken, såväl den inre(!) som den yttre, har hela världen vant sig att i Eders Majestät se en beskyddare av rättens och fredens idéer.» Man varierade smickret på allt upptänkligt vis, talande om tsarens upphöjda tänkesätt, hans ädelmodiga, humana, människovänliga och upplysta känslor, o. s. v. Man gjorde så uppenbarligen för att stämma högst densamme gynnsamt för Finlands sak i hopp att han själv skulle läsa de vackra orden — vilket han ändå inte gjorde — och utan att besinna, att det som man bönföll om inte berodde av den svage monarken utan av hans ministrar.

I några av adresserna framhöllos även synpunkter av allmänt politisk art. I den österrikiska sades det: »Solidaritetens gemensamma intressen, vilken håller på att ikläda sig nya rättsliga former vid fredskonferensen i Haag, har åter blivit bragt till liv av Eders Majestät själv.» Fransmännen försummade icke att framhålla sin »egenskap av medborgare i en med Ryssland vänskapligt förenad nation». Den fransk-ryska alliansen fick ju inte vedervågas. I den svenska adressen betonades den stora betydelse av att det var »första gången som representanter för olika områden inom den högre

kulturen, män från vitt skilda folk och länder, på detta sätt och i en fråga av denna art vända sig till en mäktig härskare».

De enskilda ländernas adresser, vackert textade på äkta pergament med ingressbladet konstnärligt utsirat för hand, skickades först till Stockholm, därifrån de fördes till Petersburg. Där samlades den 26 juni medlemmarna av den deputation, som skulle överräcka dem åt tsaren i högtidlig audiens. De voro: Trarieux, Nordenskiöld, dansken Norman Hansen, norrmannen Brögger, holländaren van der Vlugt och italienaren Brusa. Konni Zilliacus, som var deras ciceron, har i sina memoarer berättat om de ansträngningar som gjordes för att utverka audiens hos kejsaren. Allt var dock förgäves. Följande sina ministrars råd vägrade Nikolaus II att ta emot deputationen. Inrikesministern åtog sig icke att framlägga adresserna till tsaren, som icke ens ville se dem. Hela företaget betraktades som en oförsynt inblandning i rysk politik. Så måste de delegerade avresa från Petersburg med oförrättat ärende. Återfärden företogs över Finland. Den blev ett verkligt triumftåg. På alla järnvägsstationer uppvaktades de sex utlänningarna av entusiastiska folkmassor. I Helsingfors gavs på Brunns huset en festlig lunch till deras ära. Hyllningstalen besvarades av Trarieux, van der Vlugt och Nordenskiöld. »Mod och moralisk uthållighet» var den tankegång, som Trarieux ständigt återkom till i sitt inspirerande tal. »Det närvarande ögonblicket är mörkt, men framtiden tillhör er», sade han.

Det internationella adressföretaget hade icke bragt åt Finland den hjälp i nöden som man optimistiskt nog hade hoppas på, men det blev för oss en stor uppmuntran att icke ge tappt i vårt sega motstånd mot förryskningen. Vi hade ju nu sett, att vi hade den europeiska kulturvärldens moraliska stöd. Men företaget tycktes även båda gott för den europeiska samhörigheten. Den högt ansedde juristen professor Jaakko Forsman, Helsingforsuniversitetets dåvarande rektor, yttrade i sitt inskriptionstal i september 1899:

»Det är icke allenast en oförglömlig händelse i vår historia, så länge det finska namnet nämns. Det är tillika en allenastående tilldragelse i det tilländagående århundradets historia. Det pekar på en dag, då humanitet och rättvisa skola leda folkens mellanhavanden, de storas, såväl som de smås, och skydda även de små nationernas rätt, så länge de förtjäna att existera.»

Herman Gummerus.

Ministären de Gaulles Frankrikes provisoriska regering, general **socialekonomiska politik.** de Gaulles ministär, är, som sig bör, en koalitionsregering. Maquisarderna ha tre kommunistorienterade representanter, socialisterna tre, kommunisterna två (påyrka fem), radikala partiet tre (= den gamla regimens radikalsoc. parti, ledare Edouard Herriot), kristl.-sociala partiet två, de moderata republikanerna en samt två »vildar», men de sympatisera med de röda partierna.

Majoriteten är alltså klart revolutionär — alldeles som Dantons ministär 1792. Står en Robespierre i kulisserna och väntar på sin entrée?

Dagens frågor

Nästan alla ministrar ha tidigare varit medlemmar av le Comité de la Libération, bildad i Alger den 3 juni 1943. De företräda vitt skilda politiska, ekonomiska och sociala konceptioner, och på grund härav blevo general de Gaulles första försök att finna en formel för en inrikespolitisk aktion, som alla, åtminstone i princip, kunde acceptera, resultatlösa. Visserligen har i oktober 1944 ett slags samarbete inletts i fråga om inrikespolitikens dominerande problem, författningsrevisionen och det socialekonomiska reformarbetet, men med hänsyn till ministärens i flera avseenden heterogena sammansättning är atmosfären laddad i konseljalen... *la Chambre de la Discorde* vid *Place de la Concorde*. I väsentlig grad beror dissonansen på kommunisternas, socialisternas och de i många frågor rent av anarkistiska maquisardernas aggressiva hållning mot representanter för förkrigsregimen och den ekonomiska liberalismen, men en starkt bidragande orsak är även ministrarnas olika bildningsgrad och personliga kultur, vilket i själva verket kanske skiljer vida mer än divergerande politiska åsikter. Liksom i Dantons ministär 1792 accentueras i general de Gaulles regering — trots alla deklARATIONER om att samarbetet f. n. är »det bästa» — motsättningen mellan vänstern och de moderata, mellan kommunister, socialister och maquisarder å ena sidan och »la droite républicaine» (den republikanska högern) å den andra. Mellanpartiet, de radikala, intar samma attityd som girondisterna, kurtiserar än det röda blocket, än det moderata, en politik som i revolutionstider inte är alldeles riskfri. Vad de Gaulle beträffar, är det ingen anledning att dölja, att man i Paris' politiska klubbar och salonger (de existerade även under ockupationen) knappast håller för troligt, att han blir chef för den ministär, som bildas efter valen till l'Assemblée Constituante.

Den här i korthet skildrade partipolitiska situationen i dagens Frankrike är enligt autentiska uttalanden ett uttryck för folkmajoritetens »revolutionära mentalitet».

Det är denna mentalitet — kanske ofattbar för nationer vilka förskonats från ockupation och krigets förödelse — som präglar det utkast till ett socialekonomiskt aktionsprogram, inrikesministern Adrien Tixier (socialist) i samarbete med ministärens röda majoritet utarbetat; det torde komma att föreläggas l'Assemblée Consultative, som håller sina plena i Palais du Luxembourg (senatens sessionssal före ockupationen) och domineras av det röda blocket. De förhoppningar om en moderat kurs, som den 75-årige f. d. parlamentsledamoten Louis Marin, med åberopande av brev från konservativa vänner i landsorten, gav uttryck åt i ett uttalande för ett par månader sedan till en representant för Gazette de Lausanne, förefalla alltså, som situationen nu är, vara ganska sangviniska. Men det är att märka, att l'Assemblée Consultative är i likhet med de Gaulleministären ett provisorium. Dess väsentliga mission är att fixera de ledande principerna för det politiska, ekonomiska och sociala nybygget samt att förbereda valen till l'Assemblée Constituante, som skall bestämma landets politiska och socialekonomiska kurs och bilda en regering med uppgift

att verkställa konstituantens beslut. Den verkliga maktkällan blir alltså l'Assemblée Constituante.

Men det kommer nog att rinna mycket vatten under Paris' broar innan dess. Den sans och måtta, som under normala förhållanden präglar det franska folket, torde åter göra sig gällande, när nationen tillfrisknat. Ett lands moderata parti skall aldrig ge tappt, allraminst till följd av motgångar i politiska stormtider. Om ovädret för en tid gynnar extremismen, blir det dock förr eller senare dess undergång. Den praktiska realism, det sunda förnuft, som moderatismen företräder, segrar dock till sist, under förutsättning att den har ett klart utformat positivt program. Men det är detta för en framgångsrik kamp oeftergivliga villkor, som Frankrikes moderata icke uppfylla. De sakna också den energi, deras motståndare utveckla. Ingenting fascinerar så massorna som kraft och mod. Det röda blocket har ej blott ett klart fixerat författningsprogram utan även ett socialekonomiskt, vars stomme utgöres av de krav, som maquisarderna formulerat och, med instämmande av inrikesminister Tixier och den socialist-kommunistiska falangen, betecknat som oeftergivliga. Dessa krav, framförda av Tixier, äro:

1) Etablerandet av en verklig social och ekonomisk demokrati, »kemiskt ren» från industriella, kommersiella och finansiella trustar, monopol, karteller och koncerner.

2) En rationell ekonomisk organisation, där de privata intressena underordnas statsintresset.

3) Den nationella produktionens intensifiering i enlighet med av statens representanter, i samråd med ombud för arbetsgivarnas och arbetarnas organisationer, anbefallda direktiv.

4) Socialisering av för det ekonomiska samhällslivet viktiga industrier och andra näringsgrenar, ävensom av järnvägarna, kanalbolagen, rederirörelsen och varvsindustrien samt bank- och försäkringsväsendet.

5) Den kooperativa produktionens och handelns subventionering och utveckling.

6) Arbetarna och tjänstemännen skola vara representerade i resp. företags direktion och administration i en omfattning, som tillförsäkrar dem en effektiv kontroll över företagens ledning.

7) En av de stegrade levnadskostnaderna samt av arbetarnas och tjänstemännens ombärlighet i samhällsarbetet betingad löneförhöjning.

8) Köpkraftens återupprättande och stärkande genom francvalutans stabilisering.

9) Hävdandet av fackföreningarnas politiska, ekonomiska och sociala maktposition.

10) Åtgärder i syfte att trygga medborgarnas ekonomiska existens, då han eller hon icke genom arbete kan försörja sig.

11) En arbetsavtalslagstiftning som på ett i alla avseenden tillfredsställande sätt beaktar och främjar arbetstagarens intressen.

12) Arbetarråd i fabriker, verkstäderna och varuhusen.

13) Revision av olycksfallslagstiftningen i enlighet med arbetarpartiernas krav.

14) Rätt för staten att kontrollera och dirigera driften av jordbruk, som icke skötas på ett tillfredsställande sätt.

15) En reform varigenom lantarbetarnas sociala och ekonomiska ställning blir lika stark som industriarbetarnas.

16) Arrendelagstiftningens modernisering till småarrendatorernas favör samt uppdelning av större, icke rationellt skötta gods i medelstora jordbruksenheter.

17) Skyldighet för alla tjänstemän, även statliga och kommunala, att vara medlemmar av en under La Confédération Générale du Travail (C. G. T. = Frankrikes L. O.) sorterande tjänstemannaorganisation.

18) Den reformerade socialekonomiska lagstiftningen skall utan inskränkning tillämpas även i Frankrikes utomeuropeiska besittningar.

Ingen grad av tydlighet är överflödig, säger Tixier, när det gäller att poängtera den franska folkmajoritetens oryggliga föresats att hindra en återgång till den socialekonomiska regimen före kriget. »De 18 punkterna är vårt minimikrav», understryker inrikesministern och betonar, att programmet bör anses som det röda blockets ultimatum till dem, som till äventyrs hoppas, att tredje republiken skall uppstå från de döda. Det röda blocket skall se till, skriver en socialisttidning, att trikoloren aldrig mer vajar över ett sådant trask av steril konservatism och en av liberalerna protegerad korrupcion i politik och affärer — Oustric, Stavisky och Kreugers franska kumpaner! — som under mellankrigstiden förpestade vårt offentliga liv och vållade sammanbrottet 1940.

Häri instämna förvisso alla fransmän, men många av dem erinra sig kanske, att det även fanns socialister bland de tre storsvindlarnas franska kumpaner...

I anslutning till programmet framhåller Tixier, att endast vissa industrier komma att socialiseras; övriga företag bli antingen blott kontrollerade av staten eller få fortsätta sin drift som hittills — »tills vidare». Det kan ju tänkas, säger Tixier, att somliga företag må bättre av att vara i privat ägo än i statens. Det kan inte bara tänkas; det är ett faktum, replikerar *Le Figaro* (de moderatas främsta Parisorgan sedan gammalt), att ett socialiserat företags produktionsmaximum sällan når upp till företagets produktionsminimum, då det var privat. *Le Figaro* har fått erfara, hur otacksamt det är att föra det sunda förnufts talan i dagens Paris och plädera för en realistisk, praktisk socialekonomi. Men tidningens kritik av det röda blockets program torde få en stor majoritet bakom sig, när revolutionsfebern lagt sig. Även Tixier har ljusa mellanstunder, och i en sådan har han tillstått, att det »privatkapitalistiska systemet» utträttat stora ting.

Enligt programmet komma de icke-socialiserade företagen att kontrolleras av särskilda myndigheter i de departement, där de ha sitt huvudkontor. I dessa myndigheter, *Les conseils régionaux*, bli såväl arbetsgivarna som arbetarna representerade. De regionala kontrollorganen skola sortera under *Le conseil national économique*, som ger de ledande direktiven och övervakar den departementala kontrollen.

Även i Le conseil national économique bli arbetsgivarna företrädna, och de få — heter det så skönt — »avgörande inflytande» på resp. företags ekonomiska och tekniska utveckling, om de följa de direktiv, som göra deras »avgörande inflytande» fullständigt illusoriskt.

Kommentarerna till punkten om nationalproduktionens intensifiering avslutar inrikesministern med en försäkran om att produktionens stegring och den utländska konkurrensens effektiva bekämpande är en av ministärens huvuduppgifter. Men denna försäkran åtföljes av deklarationen: »arbetslönen måste successivt höjas och arbetstiden sänkas till 40 timmar i veckan». Man förstår, att inrikesministern i detta sammanhang citerar Robespierres ord: »En politisk förkunnelse är värdelös, om man inte tror på den.» Deklarationen: ett maximum av lön och ett minimum av arbetstid för att bekämpa den utländska konkurrensen kräver förvisso en mycket stark tro.

Programmet applåderas naturligtvis av Parispressen, som i fråga om rikriktning och »Gesinnungstüchtigkeit» tävlar med Hitlerpressen. Le Figaro, som trotsar den kompakta majoriteten, smädas av alla dessa, vilka gå till kamp för en socialekonomisk revolution under parollen: »Frihet och tolerans!» Det är verkligen synd om de båda orden. De voro en gång sublimes, men ha blivit löjliga karnevalsfigurer.

Och vilken hållning intar regeringschefen, general de Gaulle, till det socialekonomiska projektet? Han besvarade denna fråga i sitt stora tal i Lille. Detta tal var en sanktionering av det röda blockets program. När man läser talet, får man intrycket, att de Gaulle kommit ut på hal is, då han gav sig in i politiken. Där är han inte längre ledare. Då han några dagar senare talade i Bordeaux inför en församling oroliga arbetsgivare, sökte han släta över, vad han sagt i Lille. Men då fick han en skarp admonition av den röda pressen. »L'économie dirigée», en term som de Gaulle ofta och gärna använder — det gjorde också de politiskt döda Vichyherrarna Pétain och Laval —, är en mångtydig fras. För de Gaulle torde den ha en helt annan innebörd än för det röda blocket, som sätter likhetstecken mellan dirigerad ekonomi och ekonomisk diktatur.

Socialiseringskravet har redan delvis realiserats. Man har börjat med de nordfranska kolgruvorna, vilkas produktion utgör $\frac{2}{3}$ av hela den franska kolproduktionen. Socialiseringen omfattar 18 gruvor. Cirka 12 miljarder francs voro investerade i dessa företag, och årsomsättningen varierade mellan 6 och 7 miljarder francs. 166,000 arbetare och 1,200 ingenjörer äro sysselsatta vid gruvorna.

Bilindustrien har partiellt socialiserats, och socialiseringsplaner hålla på att utarbetas för järnvägarna, kanalerna, varvsindustrien samt större rederier och rederikoncerner. »En liten början», skriver kommunistorganet L'Humanité.

Men det finns också ett praktiskt motiv till socialiseringen. Man vill därmed sätta stopp för den anglosaxiska ekonomiska offensiven mot de franska industrierna, så att dessa inte bli behärskade av mäktiga City- och Wall Street-grupper.

Den röda regeringsmajoritetens taktiska syfte med det socialekono-

miska programmets snabba realisering är uppenbart: den vill ställa l'Assemblée Constituante inför ett fullbordat faktum.

Jean Cay.

Den polska regeringens kris. Den senaste krisen inom den polska Londonregeringen var mycket allvarlig. Mikolajczyks resa till Moskva för några veckor sedan gav ingen anledning till optimism, trots det faktum att han reste tillsammans med Churchill och Eden och trots att man vet, att den brittiska regeringen gjorde sitt bästa för att bilägga den polsk-ryska tvisten.

Strax efter Mikolajczyks återkomst till London började den polska regeringskrisen. Resultatet av hans resa var egentligen lika med noll och Moskwaradion ackompanjerade hans hemresa med häftiga angrepp mot hans person och den polska Londonregeringen. Han stod inför alternativet att antingen kapitulera, d. v. s. antaga Curzon- och Oderlinjerna som Polens nya gränser, eller att avgå som regeringschef.

Då Mikolajczyk respekterade den brittiska regeringens önskan om bevarad enighet och samförstånd i det allierade lägret, vände han sig till det polska nationalrådet i London. Detta råd, som är sammansatt av representanter för alla polska partier och polska län, är den högsta rådgivande institutionen utanför Polens gränser. Nationalrådet vägrade att acceptera det ryska gränsdiktatet men även att stöta Mikolajczyk. För att emellertid ge uttryck för sitt missnöje med det negativa resultatet av Moskwaresan antog nationalrådet ett mistroendevotum — ej mot Mikolajczyk direkt men — mot nationalrådets talesman professor Grabski, som varit en av de män, vilka åtföljde Mikolajczyk på hans resa. Mikolajczyk tog själv ansvaret och överlämnade sin avskedsansökan.

Den polske statspresidenten gav först den ställföreträdande regeringschefen, minister Kwapinski, uppdraget att bilda den nya regeringen. Kwapinski, som är det socialdemokratiska partiets ledare och en gammal frihetskämpe, har flera gånger suttit i ryska fängelser, sista gången 1939/1940. Hans upprepade uttalanden om att den polska regeringens främsta plikt och uppgift vore försvaret av Polens gränser sådana de voro före krigsutbrottet 1939, äro allmänt kända. Dessa gränser äro enligt Kwapinskis åsikt den polska nationens arv till sin landsflyktiga regering och därför förpliktande. Kwapinskis försök att bilda en regering strandade emellertid.

Den polske statspresidenten satte nu in hela sin auktoritet på att lösa regeringskrisen och gav uppdraget att bilda regering åt sin nyutnämnde ställföreträdare, Arciszewski. Denne, som först nyligen kommit till London från Polen, hade av det polska underjordiska parlamentet i hemlandet designerats till presidentens ställföreträdare. Den regering, som Arciszewski lyckades bilda, bestod av representanter för socialisterna och radikalnationalisterna, medan centerpartierna ej voro företrädade. Men, några dagar efter regeringsskiftet, kompletterades den genom utnämningen av fyra nya ministrar, vilka representera den underjordiska rörelsen i Polen. Dessa äro ännu

kvar i Polen, och härigenom har Arciszewskis regering fått en ännu starkare kontakt med hemlandet än tidigare. En av de fyra ministerrarna representerar Mikolajczyks parti, det polska bondepartiet.

Om den nya regeringen säger man att den saknar större auktoriteter i sina led. Men detta kunde i lika mån sägas om den förra regeringen. Mikolajczyk gällde för hemlandet aldrig som någon större auktoritet förrän han blev premierminister. Arciszewski är en gammal frihetskämpe, inom parentes partikamrat till Pilsudski under den tsarryska tiden, då båda arbetade inom den dåvarande underjordiska organisationen. Efter Pilsudskis statskupp 1926 blev Arciszewski hans motståndare. Förmodligen betraktas Arciszewski inom den underjordiska organisationen i Polen även i dag som en stor auktoritet; det var ju denna organisation, som — vilket redan tidigare sagts — designerade honom till statspresidentens ställföreträdare.

Utän att underskatta de svagheter, som ligger i den nya regeringens sammansättning, måste det dock betraktas som en fördel för denna att äga representanter för den underjordiska rörelsen i hemlandet i sin krets. Mikolajczyks regering däremot bestod nästan helt av emigranter, vilka redan 1939 hade lämnat Polen. Vad gäller den nye informationsministern dr. Pragier, är denne känd som en mycket begåvad och modig propagandist för Polens rätt till 1939 års östgräns och samtidigt som en av de bästa kännarna av den moderna polska historien.

Den nya regeringen har förklarat att den helt ansluter sig till Atlant-deklarationens principer. Den önskar ej förvärva främmande land och vägrar att avstå egna landområden, innan befolkningen fått uttrycka sin önskan. Regeringen vet att Polen alltid har tid att kapitulera i en framtid och anser att den sannerligen inte behöver skynda sig till stupstocken. Paradoxalt nog kan ju den polska regeringen knappast räkna på understöd från Atlantdeklarationens skapare, såsom efter ministärskiftet framgick av Churchills underhustal med dess rekommendation av Curzonlinjen som rysk-polsk gräns och med Ostpreussen som kompensation åt Polen.

Samma dag som general Sikorski undertecknade det beträffande gränsfrågorna oklara avtalet med Ryssland (30.7.1941) överlämnade den brittiske utrikesministern Eden en officiell not till den polska regeringen, en not som denna ännu i dag är i besittning av och som lyder: »Vid undertecknandet av det polsk-ryska fördraget i dag önskar jag begagna mig av tillfället att underrätta Er om, att, i enlighet med bestämmelserna i fördraget angående ömsesidig hjälp mellan Förenade Konungariket och Polen av den 25 augusti 1939, Hans Majestäts regering icke har avslutat något fördrag med U. S. S. R. rörande förbindelserna mellan detta land och Polen. Jag önskar även försäkra Er, att Hans Majestäts regering icke erkänner någon av de territoriella förändringar, som ägt rum i Polen sedan augusti 1939.»

I december år 1944 förklarar Moskwaradion att Lublinkommittén ombildats till polsk regering »enligt den enhälligt uttryckta polska folkviljan». Värdet av en sådan »enhälligt uttryckt folkvilja» under rysk ockupation känner man väl till sedan de »fria folkomröstningar-

nas» tid i Balticum och Ost-Polen. Enligt dessa folkomröstningar anslöto sig länderna frivilligt till Sovjet-Unionen. I motsats till denna ryska förklaring stå de ofta upprepade radiovarningarna från Moskwa till de i Lublindistriktet bosatta polackerna att de skola hörsamma de givna inkallelseorderna och inställa sig vid den under ryskt befäl stående polska armén. Samtidigt utlovas amnesti för dem som hörsammar dessa order. S. W.

Maquisardernas morgondag. Det har ofta sagts om de motståndsrörelser i ockuperat land, som i så hög grad satt sin prägel på detta världskrig, att de skulle framkalla vanskliga situationer, när de lagliga exilregeringarna ställdes ansikte mot ansikte med hemmafrontens män. Förutsägelsen kunde stödjas på psykologisk sannolikhet men också på faktiska symtom, ibland av drastisk påtaglighet. Den hör också i detta världshistoriska skräckdrama, vars skiften kommit de flesta teckentydare på skam, till de få profetior, som slagit in.

Den allmänna tendensen är alltså tydlig nog. Desto mera invecklade te sig de olika förlopp, som upprullas i Frankrike, Belgien, Polen, Jugoslavien och Grekland, men bland vilka det grekiska för ögonblicket visar den mest desperata tillspetsningen. Få personer i samtiden — och däri ligger just en stor del av tragiken — torde vara i stånd att ens någotsånär överblicka och avväga det spel av gamla och nyväckta stämningar och ressentiment, av inre och yttre strävanden och kombinationer, som i Grekland eller annorstädes äventyrar frukterna av fosterländskt hjältemod, just när dessa äntligen tycktes mogna.

Ter det sig således för den vanlige betraktaren t. v. omöjligt att bilda sig en uppfattning om de verksamma faktorerna, vore det dubbelt fåvitskt, om han försökte utmäta skuld och förtjänst. Han kan endast häpna över den tvärsäkerhet, varmed man på åtskilliga håll, utan att veterligen förfoga över speciellt djupa kunskapskällor, tilltror sig att döma i dessa lika tilltrasslade som för framtiden betydelsefulla konflikter.

Vissa slutsatser, som gälla oss närliggande fall, kunna emellertid dragas. Det har pläderats, att Finland på sin tid bort taga risken av en tysk ockupation för att trygga sin politiska framtid efter den allierade segern. Men om en sådan ockupation blivit verklighet, vem kan inför den nu föreliggande åskådningsundervisningen bestrida möjligheten av, att vi en dag fått se en perpetuerad, maktlös regering Rangell eller Linkomies i Stockholm och en Kuusinen-kommitté i Helsingfors — eller någon annan, lika uppbygglig konstellation?

En sådan sakernas utgång skulle mycket väl ha kunnat framdrivas av händelseutvecklingens eget tryck, utan att vara planerad eller ens önskad av den ryska statsledningen. Svensk opinion, och inte bara svensk, begär visserligen av en världsmakt, att den först och främst skall spela sin karaktärsroll i det historiska dramat till åskådarnas jubel och fasa. Rollen måste föreställa antingen den självförgåtande Dygden, som offerar blod och tårar utan gräns för sin drömda mission, eller också Brottet, som vältrar sig i meningslös grymhet och av-

grundsmörka intriger. Ju större plats Ryssland nu intager i dramats handling, desto ivrigare vill man kostymera det till Frälsare eller Belsebub. Men det kunde ju även tänkas, att Moskva framför allt har de ryska intressena i ögonsikte och anser dessa mest betjänta av så stabila och förhandlingsdugliga regimer som möjligt, förutsatt ett visst mått av samarbetsvilja, men tämligen oberoende av den inrepolitiska färgtonen. Redan Kremles tillmötesgående hållning gentemot Algerutskottet och Badoglio pekade onekligen i den riktningen, och det är betecknande att man på rysk sida efter septemberstillståndet inte bara avvisat officiella kontakter med det finska kommunistpartiet utan också, såvitt bekant, de facto lämnat detta åt sig självt.

Ovillkorligen stannar blicken till sist vid Skandinavien. Hur skulle en svensk motståndsrörelse te sig? Och hurudan blir slutakten i Danmarks och Norges hjältemodiga kamp? Man vill tro, att nordisk rättstradition här borgar för en så störningsfri avveckling, som de yttre förhållandena komma att medge. Det må vara svårt eller omöjligt att döma om vad som inträffat i för oss främmande politiska klimat. Men under våra luftstreck vore det ofattbart, om folkfrihetens vapen någonsin vändes mot den lagliga ordning, som utgör den enda garantien för dess fulla återställande genom allmänna val.

Det svenska parti- ledarsystemet. Svensk partipolitik har accepterat ledareprincipen, naturligtvis inte i nationalsocialistisk utan i engelsk bemärkelse. Ledaren har fått en särställning bland politikererna; han är, som Karl Staaff en gång drastiskt lär ha uttryckt saken, på en gång fana, medelpunkt och spottkopp. Hans särställning markeras därigenom att han är ordförande både i partiets riksorganisation och i partiets riksdagsgrupp. Valet till ordförande i organisationen är formellt det primära; riksdagsgruppen accepterar eller bekräftar valet enligt ett bruk, som fått sedvanerättens helgd. I realiteten fäster sig nog den stora allmänheten dock mest vid vem som är vederbörande partis främste talesman i riksdagen; riksdagsgrupperna utöva säkerligen också, ehuru informellt, det utslagsgivande inflytandet vid partikongressernas val.

Denna svenska ordning är emellertid av jämförelsevis sent datum. Givetvis kan ursprungsdateringen ej ligga längre tillbaka i tiden än uppkomsten av rikspartier och fasta riksdagsgrupper, en tidpunkt som i stort sett kan förläggas till sekelskiftet. Till en början förekom det varken i det liberala partiet, med Frisinnade landsföreningen som riksorganisation, eller i högern, med Allmänna Valmansförbundet som riksorganisation, att ordförandena i riksdagsgrupperna och riksorganisationerna voro identiska. I det senare partiet skedde »fusionen» på ordförandeposten först efter Arvid Lindmans första statsministertid, rättare sagt 1913. I liberalernas-de frisinnades läger upprätthölls dualismen ända till dess partiet sprängdes 1923, då både Eliel Löfgren och C. G. Ekman blevo de bäge avsådrade partiernas riksparti- och riksdagsgruppsordförande; ordningen blev densamma i det återförenande folkpartiet. I det till åren jämförelsevis unga bondeförbundet

— det vann riksdagsrepresentation först år 1918 — bevarades dualismen likaledes ända fram till Axel Pehrsson-Bramstorps »Machtübernahme». Endast det socialdemokratiska partiet tillämpade från början enhetsprincipen, men det berodde säkerligen inte på någon centralistisk doktrin utan på tillfälligheter; Hjalmar Branting valdes redan 1889 till rikspartiordförande och satt därefter från 1897 i sex år ensam som socialdemokratisk riksdagsman samt var, när skaran ökades i riksdagen, den självskrivne hövdingen.

I grund och botten har ledarsystemet i den svenska meningen mest blivit rotfast som en följd av personliga omständigheter. 1800-talets politiska historia känner visserligen många »partichefer» men knappt någon allmänt erkänd eller hyllad ledare. Den som i så fall skulle stå närmast vore väl bondeledaren Anders Danielsson från Älvsborgs län vid århundradets början, möjligen också von Hartmansdorff för de konservativa inom adeln och Thore Petre för borgarståndets radikaler omkring 1840. Lantmannapartiet hade många bjässar — Arvid Posse, Carl Ifvarsson, Sven Nilsson i Everöd, Olof Jonsson, A. P. Danielson, Ivar Månsson i Trää m. fl. — men det var på sin vakt mot all cæsarism, bl. a. genom att låta ordförandeskapet rotera; det visade dock inte fullt samma ängslan för påvevälde som 1917 års vänstersocialistiska parti, vilket levde högt på regeln att ordförandeskapet skulle bytas varje år. Den förste verkliga partiledaren i modern tid är nog Christian Lundeberg, men hans maktsfär inskränkte sig till första kammarens majoritetsparti, och när Allm. Valmansförbundet bildades var man angelägen att han inte skulle få synas för mycket. I hög grad har ledareprincipen vuxit fram såsom en följd av att de tre stora partierna vid tiden för det demokratiska genombrottet hade dominerande personligheter: Arvid Lindman (med viss konkurrens av Ernst Trygger), Karl Staaff och Hjalmar Branting, vilka kommo att förkroppsliga sina partier. Karl Staaff, som själv dock aldrig blev ordförande i rikspartiorganisationen men ändock var den inflytelserikaste ledamoten i dess spetsorgan, odlade principellt en ledareteori, som inspirerades av de engelska förebilderna.

Dessa randanteckningar ha gjorts som ett apropos till höstens två partiledarskiften. Sverige skiljer sig genom sitt ledarsystem från de flesta andra länder, t. ex. Finland, Danmark, Weimarrepublikens Tyskland, Frankrike och Schweiz. I Finland — för att nämna ett exempel — ha i Svenska folkpartiet von Born varit riksparti- och Furuhjelm riksdagsgrupppordförande under åtskilliga år; vem som i agrarpartiet är den reelle ledaren är aldrig lätt att avgöra, ty detta parti ser på ledarproblemet med vårt gamla lantmannapartis miss-tänksamma ögon. Men även i dessa länder kan det då och då inträffa, att en person — t. ex. Tanner, för att ta ett nytt finskt exempel — höjer sig skyhögt över de övriga och för allmänheten framstår såsom ledaren. Däremot har Norge, med Hambro, Mowinkel och Nygaardsvold som de sista stora ledarna, tillämpat det engelska systemet. Så livliga som förbindelserna mellan Sverige och Norge varit både under och efter unionen är det tänkbart att även norska förebilder i någon ringa mån påverkat utvecklingen och tänkesätten i Sverige.